

Joke Linders
&
Janneke van der Veer

Han G. Hoekstra

(1906-1988)

Biografie

Ambo|Amsterdam

Inhoud

	Introductie van een duizendpoot	9
I	Een keurig opgevoed kind (1906-1928)	17
II	Journalist in wording (1929-1933)	41
III	Wie Amsterdam zegt, zegt haven (1933-1940)	61
IV	Bezetting (1940-1943)	87
V	Verzet (1942-1945)	117
VI	Gasthuismolensteeg (1945-1947)	145
VII	Het Parool-bestaan (1947-1956)	171
VIII	Onbezorgd rijmen en anders niet (1947-1957)	201
IX	De dwaasheid duurt tot vandaag voort (1955-1971)	235
X	Het gaat zoals het gaat (1971-1988)	267
	Omzien naar een alleskunner	297
	Verantwoording	301
	Noten	313
	Register	344

Introductie van een duizendpoot

‘Een biografie van Han G. Hoekstra?’

‘Ja.’

‘Maar die kent toch niemand.’

‘Daarom juist. Hij schreef de prachtigste gedichten voor kleine en voor grote mensen.’

De moeder van de duizendpoot
is vreselijk ontevreden,
want haar zootje is zojuist
in de sloot gegleden.

En als je even rekest
weet je wat dat betekent:
op z'n hoofd een grote buil
en duizend sokjes vuil!

En

De kinderen uit de Rozenstraat
hebben altijd vuile handen,
ze hebben meestal een gat in hun mouw,
en ongepoetste tanden.

De kinderen uit de Rozenstraat
hebben altijd slordige haren,
ze hebben vaak een splinter in hun hand,
en builen, bulten en blaren.

De kinderen uit de Rozenstraat
lopen meest op blote voeten
ze zijn de hele dag op straat,
alsof ze nooit eten moeten.

De kinderen uit de Rozenstraat
schijnen zich nooit te verschonen,
ze mogen alles wat ik niet mag.
'k Wou soms wel in de Rozenstraat wonen...

Steevast toveren die versjes een glimlach van herkenning en geluk tevoorschijn.

‘Zijn die van Han G. Hoekstra? Altijd gedacht dat ze van Schmidt waren. Die heb ik nog uit mijn hoofd geleerd.’

‘Verrukkelijk muzikale versjes vol grapjes en gekke woorden.’

Het is maar een voorbeeld van het soort gesprekjes dat de twee biografen van Hendricus Gerard Hoekstra de afgelopen zes jaren vaak hebben gevoerd. De naam Hoekstra zegt misschien niet zoveel meer, zijn verzen liggen nog in ons collectieve geheugen. Kinderversjes als ‘Het verloren schaap’ en ‘In Hopsi-Topsi-land’, maar zeker ook ‘De ceder’, die indrukwekkende oproep tot vasthouden aan dromen en idealen. Minstens drie generaties droegen het voor op school. Honderden keren prijkten regels uit dit gedicht in overlijdensadvertenties. Duizenden vonden troost in zijn pleidooi voor de verbeelding. Alleen daarom al verdient deze vergeten dichter een biografie.

Als vanzelfsprekend kreeg Hoekstra een plaats in Komrijs staalkaart van de Nederlandse poëzie. Hoewel hij zelf graag het beeld verspreidde dat hij meer journalist of beter ‘parolist’ was dan dichter, meer toeschouwer dan deelnemer, was hij jarenlang een spin in het literaire web van Nederland. Hij was het ook die een nieuw soort kinderpoëzie introduceerde.

Geboren in 1906 en gestorven in 1988 valt zijn leven vrijwel samen met de twintigste eeuw. Met aan de ene kant de met gas verlichte Haagse straten van zijn jongensjaren en aan de andere kant het dynamische Amsterdam van zijn oude dag. Daartussenin twee wereldoorlogen en ingrijpende literaire en maatschappelijke veranderingen.

Hoekstra had al twee dichtbundels voor volwassenen op zijn naam staan toen de verplichting tot aanmelden bij de Kultuurkamer, in 1942, publiceren vrijwel onmogelijk maakte. Waarop zijn achtjarige dochter voorstelde voortaan rijmpjes te maken voor haar en haar broertje. Op die gedachte was hij

zelf nog niet gekomen. ‘Omdat het heel hard regende, ging ik die avond niet naar de stad, maar schreef een gedicht (voor mezelf, en voor nog een paar mensen die het lezen willen). [...] En opeens stond er het lied van *Het verloren schaap*.’ Zo althans schetst Hoekstra het begin van zijn dichterschap voor kinderen in ‘Hoe het begon bij den kruidenier’, de inleiding op zijn eerste bundel kindergedichten.

Een oplossing voor het probleem was het niet, want ook deze versjes konden met goed fatsoen nergens worden uitgegeven. Wel kreeg hij veel schik in dat spel van klank en verbeelding. Temeer daar de versjes een gewillig oor vonden op de clandestiene literaire bijeenkomsten die overal in het land werden georganiseerd. Vanwege de recalcitrante ondertoon? De gewone woorden in gewone zinnnetjes die tegelijk heel grappig waren? Of omdat ‘ondergronds’ andere normen worden gehanteerd dan bovengronds en ‘De ceder’ toen al veel stof had doen opwaaien?

Ik heb een ceder in mijn tuin geplant,
gij kunt hem zien, gij schijnt het niet te willen.
Een binnenplaats, meesmuilt ge, sintels, schillen,
en schimmel die een blinde muur aanrandt,
er is geen boom, alleen een grauwe wand.
Hij is er, zeg ik, en mijn stem gaat trillen,
ik heb een ceder in mijn tuin geplant,
gij kunt hem zien, gij schijnt het niet te willen.

Ik wijs naar buiten, waar zijn ranke, prille
stam in het herfstlicht staat, onaangerand,
niet te benaderen voor noodlots grillen,
geen macht ter wereld kan het droombeeld drillen.
Ik heb een ceder in mijn tuin geplant.

Niet de werkelijkheid telt, maar dat wat je wilt of kúnt zien. Verbeelding, daar heeft een volk in onderdrukking behoefte aan. Hoop, vertrouwen en uitzicht op betere tijden. Als redacteur van *Den Gulden Winckel* en *Criterium* had hij nauwe banden met literaire kopstukken als Victor van Vriesland, M. Vasalis, Martinus Nijhoff, Ed. Hoornik, Pierre Dubois, Cola Debrot, Jacques Bloem, Gerrit Achterberg en Bertus Aafjes. Hun kon hij vragen de geuzenliederen te schrijven die troost brachten in de bange dagen van onderdrukking.

Meteen na de bevrijding trad hij toe tot het keurcorps van *Het Parool*, de krant van het vrije woord die de wereld een nieuw gezicht zou geven. Vrij en

onverveerd in taal en denken. Het duurde niet lang of zijn versjes over het haantje van de toren en het jongetje dat van de maan at stonden in de krant. Een nieuw en eigenzinnig geluid. Kwalificaties die traditiegetrouw aan Annie M.G. Schmidt worden toegeschreven maar zeker zo waar zijn voor de man die het pad voor haar plaveide. En natuurlijk kwamen die twee elkaar tegen. Op papier via hun versjes en lijfelijk op de repetities van journalisten-cabaret De Inktvis. Verschillend van karakter maar een van geest bewogen zij in hetzelfde circuit over dezelfde weg in dezelfde richting. Scheppend kunstenaar en broodschrijver tegelijk, met kinderen en volwassenen als publiek, met theater, tijdschrift en krant als podium. Hun beurtelingse bewerkingen van de Gouden Boekjes leverden juweeltjes op als *Pietepaf het circushondje* en *Het eigenwijze eendje*. Tot op de dag van vandaag vinden die gretig aftrek. Beiden ontvingen voor hun gehele oeuvre de Constantijn Huygensprijs. Han in 1972, Annie in 1987. Maar waar Schmidt de ongekroonde koningin werd van alles wat niet mag, verdween de naam Hoekstra geleidelijk naar de achtergrond. Hoe kan dat? Zijn kinderen uit de Rozenstraat waren toch de eerste deugnieten van Nederland!

In 1947 vonden de kinderversjes van Hoekstra elkaar in een bundel. ‘*Het verloren schaap*’, zo kondigde Meulenhoff vol trots aan, ‘is een aanwinst voor onze moderne kinderlectuur vanwege de oorspronkelijkheid en de gezonde humor die het geheel doorstraalt.’ Dat zijn poëzie voor kinderen anders was dan die van zijn voorgangers had alles te maken met de geest van de tijd, met de behoefte aan vrijheid. Rebelleren tegen onderdrukkende regels, de hele grotemensenwereld eigenlijk. ‘Het zat gewoon in de lucht’, zou Hoekstra later uitleggen. ‘De tijd was rijp voor dergelijke luchtige versjes waarin de vroegere boeman omver werd gehaald en het ondeugende kind op een voetstukje geplaatst.’ Annie M.G. Schmidt volgde in 1950 met *Het fluitketeltje en andere versjes*. Maar tegen de tijd dat haar ‘stoute’ kind in 1955 het dramatische besluit nam grote mensen nooit meer een hand te geven, ‘nee, nooit meer van mijn leven’, waren de minstens zo tegendraadse kinderen uit de Rozenstraat al pukkelige pubers. De scheve verhouding tussen Hoekstra’s relatieve onbekendheid en Schmidts alomtegenwoordigheid was nog een reden hem te portretteren.

Twee biografen, één passie

De twee auteurs van deze biografie, Joke Linders en Janneke van der Veer, dragen Han G. Hoekstra al geruime tijd met zich mee, vanaf *De muze vertelt* en

De muze zwerft door Nederland, twee boekenweekuitgaven uit de jaren vijftig, tot en met het voorlezen van zijn rijmpjes en versjes aan hun (klein)kinderen. Linders onderzocht het schrijverschap van Annie M.G. Schmidt, Van der Veer preciseerde de plaats van Han G. Hoekstra in de naoorlogse jeugdpoëzie. Niet vreemd dus dat ze elkaar vonden in *De stoute kinderen van Han en Annie*, een studie naar de overeenkomsten tussen Hoekstra en Schmidt. En wat blijkt? Hoekstra was de eerste die ‘stoute kinderen’ opvoerde en hoogwaardigheidsbekleders in hun hemd zette. Schmidt verkende dezelfde thema’s maar was productiever, geestiger soms, en timmerde meer aan de weg. Háár levensverhaal is alom bekend, dat van Han G. Hoekstra bleef een gesloten boek. Hoe kan dat? Ontbrak het hem aan ambitie, aan kansen of doorzettingsvermogen? Wat voor iemand was deze altijd door vrouwen omringde man eigenlijk? Hoe stond hij in het leven? Hoe kwam hij tot dichten en waarom koos hij zo’n breed publiek? Wat was zijn plaats in het literaire veld, en ook: hoe kan een voorloper op de achtergrond raken? Zit dat in de aard van zijn werk, zijn opstelling als auteur of in zijn plaats in het tijdsgewricht? ‘Het ging alles altijd toevallig in zijn werk’, zei hij tegen Simon Carmiggelt toen die wilde weten hoe zijn collega tot dichten was gekomen.

Zoals Campert, Nijhoff, Geert van Oorschot en Vasalis hun plaats vonden halverwege romantiek en zakelijkheid, zo hechtte Hoekstra aan eenvoud in vorm en inhoud. Waar mogelijk dichtte hij vanuit de eigen ervaring. De wederwaardigheden van zijn kinderen plus een flinke scheut verbeelding bleken een nog grotere bron van inspiratie. Zo’n autobiografische werkwijze is voor biografen droom en nachtmerrie tegelijk. Het materiaal ligt voor het oprapen, maar is alleen bruikbaar als je het behoedzaam hanteert. Werk kan wel illustratie zijn of ondersteuning van de levensfeiten, andersom beslist niet.

De brieven, documenten, foto’s, herinneringen en verhalen van ieder van de vier kinderen Hoekstra hielpen ons de dichter en de mens achter die dichter uit de schaduw te halen waarin hij terecht was gekomen. Al geldt ook voor Hoekstra dat de mens achter het werk nooit helemaal valt te ontraadselen. Over zijn doen en laten zijn we veel aan de weet gekomen, zoals ook zijn plaats in de literatuur meer profiel kreeg. Zo veelzijdig als hij was als journalist en redacteur – eerst bij *De Nieuwsbron* in Den Haag, later bij Strengholt in Amsterdam en ten slotte bij het zo bruisende *Het Parool* – zo ongrijpbaar was hij als vader en echtgenoot van de vier vrouwen met wie hij tussen 1935 en 1977 in de echt was verbonden.

Kan het verhaal van één mens door twee personen worden geschreven? Jazeker, twee weten meer dan een. Ieder leest, kijkt en oordeelt vanuit haar eigen

achtergrond en verwachting. Uitwisseling van ideeën vanuit wederzijdse verbondenheid en nieuwsgierigheid leverde veel op. We vulden elkaar aan, daagden elkaar uit en stelden elkaars inzichten ter discussie. De geschreven teksten gingen zo vaak heen en weer dat niemand, ook wijzelf niet, nog kan achterhalen welke zin, welk woord of welke vondst van wie afkomstig is.

Het verhaal van een mensenleven kan op veel manieren worden verteld, maar omdat Hoekstra gedurende zoveel decennia en op zoveel verschillende terreinen actief was, kozen we grotendeels voor de chronologie waarin zijn leven zich ontrolde. Omwille van de levendigheid tekenden we het op in de tegenwoordige tijd. Uitstapjes naar verleden, toekomst of specifieke onderwerpen staan steeds in de verleden tijd. In de eerste drie hoofdstukken is te lezen hoe hij zich als schrijver ontpopte, wie en wat hem vormden als kind, hoe hij in de journalistiek belandde, dichter werd en Amsterdammer. Hoofdstuk vier, vijf en zes schetsen zijn optreden tijdens de jaren van bezetting en daarna bij *Het Parool*. Bescheiden, volhardend en steevast vallend voor de verleidingen van drank en vrouwen. Zijn kwaliteiten als journalist, cabaretier en kinderboekenschrijver worden in hoofdstukken zeven en acht tegen het licht van de tijd gehouden. Negen en tien schetsen een man die de greep op zijn leven geleidelijk begon te verliezen.

Omdat zijn poëzie nog maar sporadisch voorhanden is, hebben we uitvoerig geciteerd. Juist zijn eigen woorden onderstrepen hoezeer leven en werk bij Hoekstra een bijna vanzelfsprekend verbond aangingen. Voor de gedichten kozen we de spelling van de uitgave die hij zelf nog controleerde. Voor brieven, aantekeningen en artikelen hanteerden we die van het moment van schrijven. Terloops ontstaat zo een beeld van hoe de taal met de tijd verandert. Door het leven en werk van deze even veelzijdige als bijzondere gestalte in de schaduw te volgen, geven we de duizendpoot die hij was de plaats die hem toekomt. Dichter, criticus, redacteur, journalist, spreekstalmeester, bloemlezer, vertaler, parolist en schrijver voor kinderen.

Waar ging het kind heen in matrozenpak?
Naar Scheveningen. IJs en bootje varen.
Met wie? Een man die, ongehoord op zijn gemak,
bier dronk en tegensprak en nooit kon sparen.

Een vrouw, zijn rusteloze tegenpool,
die al die schuwe dwarsheid bleef beminnen.
Ze kijkt hem na. Hij brengt het kind naar school.
Zonder elkaar konden zij niets beginnen.

Dat kind was ik. De onbeholpen man
met wie ik wandelende vriendschap sloot,
op wie ik lijk zoveel men lijken kan,
ligt in zijn graf. Hij is al jaren dood.

uit: 'De zandloper'

Een keurig opgevoed kind

(1906-1928)

Al vroeg hongert de kleine Han naar boeken. ‘Ik las en genoot, meer of minder, en las verder.’ Boeken maken de wereld waarin je leeft altijd groter, maar voor een enig kind is het een extra fijne ontsnappingsmogelijkheid. Het Nederland van 1914 is weliswaar ‘neutraal’, maar ondervindt van het oorlogsgeweld in de omringende landen behoorlijk wat beperkingen. Alle grote steden, ook Den Haag, stromen vol met vluchtelingen uit België die gehuisvest en gevoed moeten worden. Auto’s worden gevorderd voor het geval het land alsnog betrokken zal raken; mannen worden opgeroepen voor de mobilisatie. Met elk jaar dat de oorlog langer duurt, gaan er meer producten op de bon. Kolen, brood, vet, leer; vlees wordt een ongekende luxe.

Het is de vraag of een dromer als Han daar veel van heeft gemerkt. Hooguit dat boeken dure dingen zijn, ‘of misschien niet echt duur maar wel te veel geld kosten. Wat bij ons op het boekenplankje stond, waren een paar deeltjes *Multatuli* en *Also sprach Zarathustra*, want mijn vader was ongelovig en daar voelde hij zich bij thuis. Hij was beeldhouwer en daarom waren we geabonneerd op *The Studio*.’ Dit gezaghebbende Engelse vaktijdschrift met groene omslag bevatte reproducties van kunstwerken, gedrukt op fraai papier en door vloeipapier van elkaar gescheiden. ‘Het moet een luxe zijn geweest die we ons moeilijk konden permitteren, bedenk ik me. Maar mijn moeder hield van mijn vader en gunde hem dat. Op haar beurt haalde ze uit de leesbibliotheek de werken van Melati van Java, Courths-Mahler, Cornelia Noordwal en Marie Corelli, die *De smarten van Satan* op haar naam had staan. Dat vond ze zo prachtig dat het werd aangeschaft, en ik heb het ook gelezen. Als zij niet thuis was, want het had niet gemogen. Ik begreep er geen steek van; ik las het wel van a tot z uit want je wist nooit wat er komen kon.’¹

Net als zijn moeder is Han voor zijn boeken aangewezen op de leesbibliotheek van een morsige kantoorboekhandel in de Weimarstraat, nog geen

tien minuten van de Kepplerstraat, een ‘sombere, stille eenzame straat, waar dof-dreunend de wagens rijên’. Een vermoeid aandoende man met een baard en een vrouw die er geen enkele aardigheid in heeft, drijven het zaakje. ‘Ik was een goede klant, ik verteerde niet veel maar kwam er vaak. In de winkel zelf stond alles redelijk op planken, met wel stapels boeken op de grond ook. Het ware paradijs lag in het nauwe gangetje dat achter de toonbank naar de keuken leidde. Het was er donker, tot de zolder stond daar alles opgetast, met een lange ladder erbij. Ik had verlof, als enige dacht ik, zelf die ladder op te klimmen. Ik wist zodoende ook alles te vinden, en als een klant iets verwegs zocht, werd mijn hulp ingeroepen. Als beloning kon ik dan een boek meenemen zonder dat mijn kaart werd geknipt.’ Het liefst stoere boeken over stoere helden zoals C. Johan Kieviet, Joh. Been, A.C.C. de Vletter en Chr. van Abkoude tot leven wisten te brengen. En alle ‘Karl Mays’. Voedsel voor de verbeelding.²

Niet alles smaakt even goed. De strenge, blauwe boeken van Jules Verne met hun ingewikkelde platen kunnen hem in het geheel niet bekoren. ‘Mischien omdat mijn vader zo hardnekkig aan mijn hoofd zeurde dat het ‘t mooiste was dat er bestond. [...] Pas toen een mevrouw die bij mijn moeder op bezoek kwam voor mij een verfomfaaid exemplaar van *Met een kwartje de wereld rond* meebracht, had ik mijn schrijver gevonden. Dat was het soort boeken dat ik niet alleen wilde lezen maar ook hebben.’ Op den duur bezit Han alle Paul d’Ivois, van *Krekel bij de boksers in China* tot *Miss Mousqueterr* en *De Meester van De Blauwe Vlag*. ‘Mijn vader haalde er zijn schouders over op: hij vond d’Ivoi bij Jules Verne vergeleken een prutser.’ Uit den kostschooltijd van *Jan van Beek* van J.B. Schuil, een groot dik boek met blauw linnen band, is hem eveneens zeer dierbaar. ‘Ik heb ervan genoten; later ook van *De A.F.C.-ers* van dezelfde schrijver. Jan was van de hbs gestuurd naar de kostschool van Buikie waar het streng toeging. Ik was die Jan wel even. J.B. Schuil is voor mij altijd de naam van een schrijver van echte jongensboeken gebleven.’

Honderd jaar later is de Kepplerstraat met aan weerszijden huizen van drie woonlagen nog altijd weinig opwindend. De familie Hoekstra woonde op de begane grond, nummer 215. Achter op een foto uit het familiearchief noteerde Han ooit: ‘Ja, die kleinste jongen ben ik, op de drempel van mijn eerste huis. Ik was, denk ik, zes jaar. Naast me mijn bovenbuurman en vriendje, Louis Swart. Ga eens, zeg ik nu – juni 1987 – kijken wat ervan terug te vinden is, je droeg een pet toen.’ En inderdaad, de vier jaar oudere buurjongen tegen wie de in matrozenbloes gestoken zesjarige wel zal hebben opgekeken, draagt net zo’n pet als de kwajongens in *Pietje Bell* en *De A.F.C.-ers*.³

‘Mijn wieg stond in Den Haag’ licht een ander tipje op van de sluier die over

zijn jongensjaren ligt. In dat expliciet autobiografische verhaal beschrijft hij hoe hij, een kind nog, zijn grootmoeder van vaderszijde in het Heilige Geesthofje opzoekt. 'Een pittig vrouwtje dat haar Friese kap met fierheid droeg. Uit haar zilveren beugeltas kwam het geldstuk voor mijn spaarpot, uit een blauwbont trommeltje de boterbrok voor direct gebruik.' Ze woonde halverwege de rechterkant. De pomp stond voor het huisje van de portier. Daar tapte hij voor haar 'met zuchtend trekken aan de zwengel' emmers water.

In het nooit gepubliceerde 'Straat der gedachtenis' klaagt een 'ik' over het ontbreken dan wel wegvallen van herinneringen aan de straat van zijn jeugd.

Heb ik er als kind gewoond? Hoelang? Wanneer?

Vaag zie ik daklijsten, portieken, gevels
opdoemen uit geheugens grijze nevels
en speur naar teekens, maar er is niet meer.

De straat waarvan ik spreek is niet te zien,
de stem waaraan ik denk is niet te horen;
zij gingen in herinnering verloren,
hoeveel is er veranderd sedertdien.

Zwemmen of fietsen is er niet bij. Dat vond zijn moeder te gevaarlijk voor een kind met slechte ogen, bekende Han op zijn oude dag. Al figureert er in een reeks korte verhalen voor *Het Parool* wel een jongetje dat leert fietsen op een 'grasgroene, tweedehands fiets die nagezien en gemoffeld' moest worden. De jongen woont in Den Haag en verkeert in omstandigheden die veel gelijkenis vertonen met die van de jeugdige Han. Dat hij kan fietsen, moet een verrassing zijn voor de vader als die na een halfjaar beeldhouwen in Parijs of Keulen, Valenciennes of Düsseldorf thuiskomt. Maar noch zijn oom noch zijn militante buurman weet hem de kunst van het pedaleren bij te brengen. Tot de slager hem het beslissende steuntje in de rug geeft. 'Je moet geloven dat je het kan, dan kan je het.' Een maand later rijdt hij met losse handen over de Scheveningse boulevard. 'Rijden is een kwestie van geloven, wist ik. "Nu ja", zei mijn moeder die weer eens zingend uit de keuken kwam, "geloven is een kwestie van durven. En jij kan fietsen als je vader thuiskomt".'

Behalve in dit soort sfeertafereltjes heeft Hoekstra maar weinig losgelaten over zijn jongensjaren. Omdat hij domweg gelukkig was in de Keplerstraat of liever het rooskleurige beeld voorzette dat uit 'Een Hagenaar met een lamp' tevoorschijn komt?

De auteurs ontvingen voor dit boek een werkbeurs van het Nederlands Letterenfonds en een subsidie van het Fonds voor Bijzondere Journalistieke Projecten.

ISBN 978 90 263 2416 1

© 2011 Joke Linders & Janneke van der Veer

Omslagontwerp Marry van Baar

Omslagillustratie © Collectie Spaarnestad Photo/Henk Blansjaar

Foto auteurs Merlijn Doomernik

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers n.v., Antwerpen